

УДК 371.13
DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-39

О.Л. ПІНСЬКА,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної та вікової психології
Криворізького державного педагогічного університету*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається сутність понять «готовність», «психологічна готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність до творчої педагогічної діяльності», виокремлені компоненти готовності до творчої педагогічної діяльності, визначено характеристики їх змісту, обґрунтовано основні етапи формування готовності студентів до творчої педагогічної діяльності.

Ключові слова: готовність, психологічна готовність, готовність до педагогічної діяльності, готовність до творчої педагогічної діяльності.

Постановка проблеми. Реформаційні процеси, які нині відбуваються у вітчизняній педагогічній освіті спрямовані на формування у студентів здатності якісно виконувати свої професійні функції у майбутній професійній діяльності. Вирішення цього завдання детермінується, з одного боку, загальними засадами їх професійної підготовки для сучасної системи освіти, а з іншого, – специфікою педагогічної діяльності як особливого освітнього середовища, яке висуває до майбутнього вчителя окремі вимоги, виражені в структурі їх готовності до професійно-педагогічної діяльності.

У контексті діяльності взагалі та професійної діяльності зокрема готовність пов'язується з умовою цілеспрямованої діяльності, її регуляцією, стійкістю та ефективністю, що допомагає людині успішно використовувати знання, навички, досвід особистості, якості зберігати самоконтроль і перебудовувати свій спосіб дій. Сформована готовність виступає вирішальною умовою швидкої адаптації учителя до професійної діяльності, ефективного виконання професійних обов'язків, здійснення самоконтролю та самореалізації. Тому на сьогодні гостро стоїть питання розв'язання проблеми готовності майбутнього вчителя, розвитку у нього адекватних змістові педагогічної діяльності особистісних якостей і властивостей.

Аналіз наукових досліджень. За останні десятиріччя в Україні було проведено багато досліджень, у яких розкриваються: проблеми становлення і розвитку готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності (Н. Волкова, С. Литвиненко, Г. Троцько, О. Шпак та ін.), формування морально-психологічної готовності (Л. Кондрашова та ін.), готовності до інноваційної професійної діяльності (І. Богданова, І. Гавриш та ін.); пошуки шляхів оптимізації процесу формування готовності до різних аспектів педагогічної діяльності (Л.В. Долинська, Р.С. Немов, Н.В. Чепелева, Л.В. Кондрашова, О.І. Мешко). Формування психологічної готовності до професійної діяльності вивчалось дослідниками, серед яких: Г. Балл, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, Д. Узнадзе та ін.

Але попри значну увагу науковців до дослідження означеної проблеми питання формування психологічної готовності студентів до творчої педагогічної діяльності не знайшло належного висвітлення в науковій літературі.

Мета статті полягає у розкритті сутності понять «готовність», «психологічна готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність до творчої педагогічної діяль-

ності», виокремленні і здійсненні характеристики компонентів готовності студентів до творчої педагогічної діяльності, обґрунтуванні основних етапів формування готовності студентів до творчої педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування готовності до творчої педагогічної діяльності багатоаспектна й багатопланова. Розгляд означеної проблеми потребує з'ясування сутності понять «готовність», «психологічна готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність до творчої педагогічної діяльності».

Так, І. Гавриш розглядає готовність як інтегративну якість особистості, що виявляється в діалектичній єдності всіх структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин; складне особистісне утворення, що є умовою та регулятором успішної професійної діяльності [2, с. 6]. Як «цілісне утворення, яке характеризує емоційно-когнітивну і волюву мобілізаційність суб'єкта в момент його включення в діяльність певного спрямування визначає поняття «готовність» З. Левчук [7, с. 56].

Одним із напрямів діяльності є педагогічна діяльність. К. Дурай-Новакова пропонує розглядати професійну готовність до педагогічної діяльності як складне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви й освоєні цінності вчительської професії, як цілісне вираження всіх підструктур особистості, орієнтованих на повне й успішне виконання різноманітних функцій учителя [3, с. 5].

Г. Троцько визначає готовність як «цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися [12, с. 15].

У трактуванні Л. Кондрашової поняття «готовність до педагогічної діяльності» розглядається як складне сполучення психічних особливостей та моральних якостей особистості, які становлять основу установки майбутнього вчителя на усвідомлення функцій педагогічної праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з подоланням труднощів, що виникають під час вирішення професійних завдань та досягненні спланованих результатів [6].

Визначаючи готовність до педагогічної діяльності з позиції особистісного підходу, В.Сластьонін стверджує, що вона як особливий психічний стан, що характеризується наявністю у суб'єкта образу структури певної дії та постійною спрямованістю свідомості на її виконання, «містить у собі різного роду установки на усвідомлення педагогічного завдання, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку своїм можливостей у їх співвідношенні з труднощами та необхідністю досягнення певного результату» [11, с. 78].

У наукових дослідженнях (І. Брякова В. Кан-Калик, Н. Кичук, Л. Кондрашова, А. Ліненко, С. Литвиненко, О. Мороз, О. Пехота, С. Сластьонін, та ін.) доведено, що професійно педагогічна готовність як якісне новоутворення формується тільки у процесі творчої діяльності. Виходячи з цього, І. Брякова, розглядаючи готовність студентів до розвитку творчих здібностей, характеризує її як складне цілісне утворення, основою якого є розуміння студентами значущості педагогічної творчості, знання психолого-педагогічних механізмів стимулювання розвитку творчих здібностей учнів, знання конкретних методик із цієї проблеми, досвід їх використання, уміння проаналізувати отримані результати [1, с. 81–82]. З. Левчук визначає готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості як здатність до творчої педагогічної діяльності, яка орієнтована на професійну творчість і поєднує в собі потребу і здатність вчителя реалізовувати свої сили і можливості в інтересах виховання творчої особистості учня та особистісної самореалізації [31]. А. Маркова розглядає готовність до педагогічної творчості в вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні – це готовність до новаторства, пошуку і знаходження принципово нових, раніше відсутніх і не відображених в літературі завдань, засобів і прийомів діяльності (локальних – тих, що стосуються окремих методів і форм або системних – тих, що ведуть до усвідомлення нових, високоефективних систем навчання і виховання). У широкому розумінні «готовність до педагогічної творчості» – це здатність до відкриття вже відомого в науці та практичній діяльності поєднання методів, прийомів та умов їх використання, яка виникає в результаті сформованості дивергентного мислення [9, с. 57]. З точки зору В. Кан-Калика, готовність до педагогічної творчості – це готовність до діяльності, спрямованої на постійне розв'язання нескінченного ряду

навчально-виховних завдань при частій зміні обставин. Під час такої діяльності педагогом розробляються і втілюються в процес спілкування з дітьми оптимальні, органічні методи і прийоми творчої взаємодії [5, с. 127].

Проблема формування готовності до творчої педагогічної діяльності багатоаспектна й багатопланова, Категорія професійної готовності, будучи категорією педагогічною, є одночасно і категорією психологічною.

Теоретичний аналіз дає змогу констатувати, що поняття «психологічна готовність» має широкий спектр визначень і розглядається науковцями як : установка (Д.М. Узнадзе), комплекс здібностей (Б. Ананьев, С. Рубінштейн). Дослідники С. Максименко і О. Пелех визначають психологічну готовність як складну динамічну структуру, сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових сторін психіки людини в їх співвідношенні з зовнішніми умовами і майбутніми завданнями [4, с. 68]. М Дьяченко, Л. Кандилович зазначають: «Крім готовності як психічного стану існує і виявляється готовність як стійка характеристика особистості. Її називають по-різному: підготовленістю, тривалою або стійкою готовністю. Вона діє постійно, її не треба кожного разу формувати у зв'язку із завданнями діяльності. Виявляючись завчасно сформованою, ця готовність – визначальна передумова успішної діяльності». У психологічному контексті готовність як інтегрована якість пов'язана з сформованістю особистісних структур, перебудова яких забезпечує успішність створення і реалізацію інновацій та професійної й особистісної самореалізації, як суб'єкта інноваційної діяльності [4, с. 20].

А тому готовність до творчої професійно-педагогічної діяльності розглядається в безпосередньому зв'язку як з формуванням, розвитком і вдосконаленням психічних станів, мотивів, пізнавальних процесів, здібностей, комплексу індивідуально-психологічних якостей особистості, так і системи професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, емоційних і вольових процесів студентів, що забезпечує успішність реалізації професійних функцій у майбутній педагогічній діяльності.

Науковці констатують співіснування різних підходів до визначення кількісного та якісного складу компонентів структури готовності до творчої педагогічної діяльності. Аналіз варіативності поглядів науковців щодо визначення структурних компонентів засвідчив наявність спільних із них у поєднанні з різними іншими, що дозволило зробити на цій основі узагальнення і виділити основні компоненти в структурі готовності до творчої педагогічної діяльності (мотиваційний, особистісний, пізнавально-операційний, змістовий, емоційно-вольовий, оцінний), визначити та охарактеризувати їх показники.

Готовність як психічний стан обумовлюється стійкими мотивами. Мотиваційний компонент дає змогу виявити професійно значущу потребу педагога в педагогічній діяльності та готовність до її здійснення. Його основою є професійно-педагогічна спрямованість, яка визначається професійними установками, позитивним ставленням до професії, стійкістю, глибиною і широтою професійних інтересів і педагогічних ідеалів, бажанням займатися педагогічною діяльністю та прагненням до постійного самовдосконалення з максимальним використанням власних можливостей і здібностей. Рівень сформованості професійної мотивації визначає характер діяльності майбутнього педагога.

Кожна людина – це неповторна індивідуальність, яка характеризується своїм унікальним набором особистісних якостей, які мають першочергове значення для розвитку майбутнього педагога та визначають рівень його психологічної готовності до професійної діяльності. Тому особистісний компонент готовності пов'язаний з формуванням таких індивідуально-психологічних якостей як цілеспрямованість, професійно-педагогічні переконання, ідеали, погляди, професійна етика, професійна відповідальність, педагогічна вимогливість, допитливість, креативність, активність, працелюбність, ініціативність, самостійність, ерудованість; самокритичність оцінки і самооцінки та ін.

Провідну роль у формуванні готовності відіграє професіоналізація пізнавальних процесів особистості (сприймання, пам'ять, увага, мислення, уява), що становлять основу пізнавально-операційного компонента.

Перцептивні властивості сприйняття проявляються у високій чутливості до зовнішніх подразників, здатності сприймати незвичність і унікальність зовнішніх факторів. Неточність сприйняття педагога призводить до суттєвих помилок у використанні засобів впливу на учнів чи учнівський колектив, ускладнює процес організації педагогічної взаємодії.

Особливістю уваги вчителя є її можливість до переключення, розподілу, переміщення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією. У центрі уваги педагога має постійно перебувати колектив і окремі студенти, щоб забезпечити кожному активну позицію в процесі пізнавальної діяльності. Окрім того, він повинен зосереджувати увагу на власних діях, спрямованих на організацію процесу навчання. Формування готовності студентів потребує розвитку і вдосконалення пам'яті відповідно до вимог майбутньої педагогічної діяльності. Готовність пам'яті проявляється у запам'ятовуванні, зберіганні великого обсягу необхідної у майбутньому інформації та швидкого і точного її відтворення в складних ситуаціях педагогічної діяльності, високим рівнем розвитку різних видів пам'яті.

Серед пізнавальних процесів значне місце займає педагогічне мислення, яке виявляється в уміннях визначати проблеми в педагогічних ситуаціях та висувати гіпотези щодо можливих рішень, обґрунтовувати та прогнозувати наслідки. Сформованість уяви проявляється в баченні можливостей трансформацій об'єкта, вмінні створювати образи на основі наявних конкретних деталей. Професійно розвинуті уява і мислення дозволяють моделювати подумки майбутньої дії, вирішувати завдання, пов'язані з передбачуваними наслідками для практичної діяльності.

Кожен студент повинен бути готовим до творчого використання набутих знань при виконанні завдань професійної діяльності, що потребує володіння відповідними вміннями.

Внаслідок того, що сучасна вища школа спрямовує свої зусилля переважно на накопичення знань і розвиток інтелекту студентів, знання не завжди набувають особистісного сенсу та не стають системою цінностей для них, а навчання здійснюється як знеособлений процес. Тому не менше уваги треба приділяти емоційному компоненту навчання. Самі емоції людини являють собою єдність емоційного й інтелектуального, так само, як пізнавальні процеси зазвичай створюють єдність інтелектуального та емоційного. (С.Л. Рубінштейн). Зосередженість уваги переважно на інтелектуальному аспекті навчання без урахування емоційного негативно позначається на формуванні готовності до майбутньої педагогічної діяльності. Сформована готовність до творчої педагогічної діяльності потребує гармонізації інтелектуальної й емоційної сфер особистості, що визначає характер зв'язку між знанням змісту діяльності і її переживаннями.

Особливістю педагогічної діяльності є те, що вона потребує великих вольових зусиль. Тому емоційний аспект готовності тісно пов'язаний з вольовим, що потребує самоконтролю і забезпечує стан мобілізації внутрішніх сил для визначення тактичних і стратегічних цілей, емоційний тонус, емоційну сприйнятливість, здатність керувати своїми діями в реальних ситуаціях педагогічної взаємодії.

Тому готовність до творчої педагогічної діяльності включає в себе як важливий компонент потребу фахівця в самооцінці та професійному самовдосконаленні. Професійне самовдосконалення вчителя являє собою процес підвищення рівня сформованості компонентів структури психологічної готовності через конструктивне розв'язання протиріч між актуальним та ідеальним рівнями їх розвитку і усвідомленням майбутнім вчителем необхідності самовдосконалення. Щоб студент міг самостійно оцінити свою готовність до самовдосконалення та керувати цим процесом, необхідно правильно орієнтувати його в самостійних пошуках, спрямованих на усунення в самосвідомості особистості протиріччя між Я-реальне та Я-ідеальне.

Отже, інтеграція компонентів структури забезпечує ефективне формування у майбутнього вчителя готовності до творчої професійно-педагогічної діяльності.

Формування готовності майбутнього педагога до творчої педагогічної діяльності потребувало внесення змін у структуру традиційних занять з точки зору посилення їх креативної спрямованості, Ми виходили з положення про те, що навчання має будуватися таким чином, щоб студент у всіх видах інтелектуальної і практичної діяльності був включений у процес співтворчості. Такий підхід, з одного боку, збільшував можливості мобілізації інтелектуальних, фізичних і моральних ресурсів навчальної групи в цілому і кожного студента зокрема, а з іншого – активізував творчий потенціал особистості.

Організація експериментального навчання передбачала декілька основних етапів: орієнтаційний, діагностичний, навчально-моделюючий, на кожному з яких вирішувалися певні завдання. Орієнтаційний етап передбачав формування мотивації до творчої навчальної діяльності студентів. У разі виникнення позитивної мотивації студент швидко захоплю-

вався навчальною діяльністю і, як правило, досягав успіху. Основним завданням гностичного етапу було вивчення рівня сформованості готовності студентів до творчої педагогічної діяльності. Вирішувалося це завдання за допомогою системи відповідних тестів. Навчально-моделюючий етап був спрямований на залучення студентів до активного засвоєння теоретичних знань сутності, змісту та особливостей педагогічної творчості та процедурно-прагматичних знань (знань про способи теоретичних і практичних дій), формування уявної моделі цієї дії, шляхом їх залучення до активної пізнавальної діяльності в умовах евристичної спрямованості процесу навчання та використання новітніх технологій, зокрема технології комунікативно спрямованого та особистісно орієнтованого навчання.

Висновки. Таким чином, готовність майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності – це його потенційна здатність до здійснення творчої педагогічної діяльності, що формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки, являє собою процес розвитку компонентів структури готовності і спрямована на залучення студентів до педагогічної взаємодії. Використання новітніх технологій активізує творчу пізнавальну діяльність студентів, позитивно впливає на організацію співтворчості, що забезпечує ефективність формування готовності у майбутнього вчителя до творчої педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Брякова И.Е. Формирование готовности студентов к развитию творческих способностей учащихся: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И.Е. Брякова. – СПб.: ИОВ РАО, 1997. – 224 с.
2. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / І.В. Гавриш. – Х., 2006. – 475 с.
3. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец.: 13.00.01 «Теория и история педагогики» / К.М. Дурай-Новакова. – Москва, 1983. – 32 с.
4. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
5. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – Москва: Педагогика, 1990. – 144 с.
6. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л.В. Кондрашова. – Київ: Вища школа, 1987. – 56 с.
7. Левчук З.С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / З.С. Левчук. – Минск, 1992. – 19 с.
8. Максименко С.Д. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педагогічного вузу до педагогічної діяльності / С.Д. Максименко, О.М. Пелех // Рідна школа. – 1994. – № 3-4. – С. 68–72.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – Москва: Высш. шк., 1996. – 312 с.
10. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – Київ: Знання, 1989. – 256 с.
11. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. – Москва: Педагогика, 1976. – 172 с.
12. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Г.В. Троцько. – Київ, 1997. – 54 с.

References

1. Briakova, I.E. (1997). *Formirovanie hotovnosti studentov k razvitiuu tvorcheskikh sposobnostei uchashchikhsia*. Dis. kand. ped. nauk [Formation of students' readiness to develop students' creative abilities. Cand. ped. sci. diss.]. Sankt Peterburh, IOV RAO Publ., 224 p. (In Russian).
2. Havrysh, I.V. (2006). *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti*. Avtoref. diss. dok. ped. nauk [Theoretical and

methodological foundations of forming the readiness of future teachers for innovative professional activities. Abstract of doc. ped. sci. diss.]. Kharkiv, 475 p. (In Ukrainian).

3. Durai-Novakova, K.M. (1983). *Formirovanie professionalnoi hotovnosti studentov k pedahohicheskoi deiatelnosti*. Avtoref. diss. dok. ped. nauk [Formation of professional readiness of students for pedagogical activity. Abstract of doc. ped. sci. diss.]. Moscow, 32 p. (In Russian).

4. Diachenko, M.I. & Kandybovich, L.A. (1976). *Psikholohicheskie problemy hotovnosti k deiatelnosti* [Psychological problems of readiness for activity]. Minsk, BHU Publ., 176 p. (In Russian).

5. Kan-Kalik, V.A. & Nikandrov, N.D. (1990). *Pedahohicheskoe tvorchestvo* [Pedagogical creativity]. Moscow, Pedahohika Publ., 144 p. (In Russian).

6. Kondrashova, L.V. (1987). *Moralno-psykholohichna hotovnist studenta do vchytelskoi diialnosti* [Moral and psychological readiness of a student for teaching]. Kyiv, Vyshcha shkola Publ., 56 p. (In Ukrainian).

7. Levchuk, Z.S. (1992). *Formirovanie hotovnosti k professionalnomu tvorchestvu u studentov pedvuza*. Avtoref. diss. kand. ped. nauk [Formation of readiness for professional creativity among students of a University. Abstract of cand. ped. sci. diss.]. Minsk, 19 p. (In Russian).

8. Maksymenko, S.D. (1994). *Fakhivtsia potribno modeliuvaty (Naukovi osnovy hotovnosti vypusknika pedahohichnoho vuzu do pedahohichnoi diialnosti)* [The specialist needs to be modeled (Scientific fundamentals of readiness of a graduate of a pedagogical university for pedagogical activities)]. *Ridna shkola* [Native school], no. 3-4, pp. 68-72. (In Ukrainian).

9. Markova, A.K. (1996). *Psykhohohiia professionalizma* [Psychology of professionalism]. Moscow, 312 p. (In Russian).

10. Moliako, V.O. (1989). *Psykhohohichna hotovnist do tvorchoi pratsi* [Psychological readiness for creative work]. Kyiv, Znannia Publ., 256 p. (In Ukrainian).

11. Slastenin, V.A. (1976). *Formirovanie lichnosti uchitelia sovetskoj shkoly v protsesse professionalnoi podgotovki* [Formation of the personality of the teacher of the Soviet school in the process of vocational training]. Moscow, Pedahohika Publ., 172 p. (In Russian).

12. Trotsko, H.V. (1997). *Teoretychni ta metodychni osnovy pidgotovky studentiv do vykhovnoi diialnosti u vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladakh*. Avtoref. diss. dok. ped. nauk [Theoretical and methodical bases of training of students for educational activity in higher pedagogical educational establishments. Abstract of doc. ped. sci. diss.]. Kyiv, 54 p. (In Ukrainian).

В статье раскрывается сущность понятий «готовность», «психологическая готовность», «готовность к педагогической деятельности», «готовность к творческой педагогической деятельности», выделены компоненты готовности к творческой педагогической деятельности, осуществлена характеристика их содержания, обоснованы основные этапы формирования готовности студентов к творческой педагогической деятельности.

Ключевые слова: готовность, психологическая готовность, готовность к педагогической деятельности, готовность к творческой педагогической деятельности.

The article reveals the essence of the concepts of «readiness», «psychological readiness», «readiness for pedagogical activity», «readiness for creative pedagogical activity». The structural components of readiness for creative pedagogical activity are defined. A characteristic of their content is made. The basic stages of formation of readiness of students for creative pedagogical activity are substantiated.

Key words: readiness, psychological readiness, readiness for creative pedagogical activity, components of readiness for creative pedagogical activity, stages of formation of readiness for creative pedagogical activity.

Одержано 14.09.2018.